



Folkhälsomyndigheten

Föräldrar och unga – om ANTS och psykisk hälsa

Föräldraskapets betydelse för ungas användning av alkohol, narkotika, tobak, spel om pengar (ANTS) och psykisk hälsa



Sammanfattning

Relationen mellan föräldrar och ungdomar har stor betydelse för ungas användning av alkohol, narkotika, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar (ANTS) och psykiska hälsa. Resultaten i den här broschyren bygger på en enkätundersökning bland föräldrar och unga och visar bland annat att:

- De flesta unga och föräldrar tycker att de har en bra relation men föräldrars syn på relationen är mer positiv.
- Unga som har ett ANTS-bruk eller är missnöjda med sin psykiska hälsa uppger en sämre relation till sina föräldrar samt att föräldrarna har mindre insyn i deras liv.
- Föräldrar uppfattar sig ofta som mer negativa till användning av ANTS än vad de unga tycker att föräldrarna är.
- Unga som upplever att deras föräldrar är negativa till ANTS har ett lägre ANTS-bruk.
- Unga under 18 år upplever sina föräldrar som mer negativa till användning av ANTS än de som har fyllt 18 år.
- Unga som har blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar, eller spelat om pengar med sina föräldrar, har oftare riskkonsumtion av alkohol eller problemspelande.

Områdena ANTS och psykisk hälsa har flera beröringspunkter och det bör samhället ta hänsyn till i det hälsofrämjande och förebyggande arbetet. Extra stöd kan till exempel behövas om den unga upplever brister i relationen till föräldrarna men också när den unga blir myndig och föräldraskapet får en annan innebörd.

Om broschyren

Den här broschyren ger information om föräldraskapets roll i frågor om alkohol, narkotika, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar (ANTS) och psykisk hälsa. Sådan kunskap är viktig i arbetet med att förebygga användning av ANTS och främja psykisk hälsa bland unga.

Målgruppen för broschyren är professioner som möter föräldrar och ungdomar, såsom personal inom skola, individ- och familjeomsorg, primärvård, familjerådgivning och beroendeenheter. Den riktar sig även till myndigheter, beslutsfattare och föreningsliv.

Barn och unga har rätt till att må bra

Barn och unga har rätt till en god hälsa enligt barnkonventionen. Föräldrar kan bidra till denna rättighet när det gäller att förebygga användning av alkohol, narkotika, tobaks- och nikotinprodukter samt spel om pengar (ANTS) och främja en god psykisk hälsa bland unga. Alla har dock inte samma förutsättningar för sitt föräldraskap. I den här broschyren presenterar vi därför kunskap om föräldrar och unga i förhållande till frågor om ANTS och psykisk hälsa.



Undersökning som visar föräldraskapets betydelse

Undersökningen USUF

Broschyren baseras på Folkhälsomyndighetens undersökning om spel om pengar bland unga och föräldrar (USUF) från 2021, som bygger på en webb-enkät till 20 000 slumpmässigt utvalda personer. Ungdomar och föräldrar tillfrågades om spel om pengar, men även frågor om användning av alkohol-, cannabis- och tobaks- och nikotinprodukter och psykisk hälsa. Hälften av urvalet var unga i åldern 16–19 år och hälften var föräldrar med barn i den åldern. Av dessa hörde 5 000 föräldrar och 5 000 unga till samma familj, så att det är möjligt att koppla ihop svaren från föräldrar och deras barn. Svarsfrekvensen var 32 procent bland unga och 30 procent bland föräldrar. Det matchade materialet, där ungdomars och föräldrars svar kopplats ihop, används endast i denna broschyr för att jämföra föräldrarnas vetskap om ungdomarnas användning av ANTS.

Mer information om enkätens utformning och frågor finns i metodbilagan www.folkhalsomyndigheten.se/foraldrar-unga-ants, liksom information om specifika mätinstrument och indelningar i kategorier.

Innebörden av föräldrar och unga

Med föräldrar avser vi i den här broschyren föräldrar, vårdnadshavare eller andra vuxna som barn lever varaktigt med eller har nära relationer till. Med unga, eller ungdomar, menar vi personer i åldrarna 16–19 år.

Ungas användning eller bruk av ANTS

I vissa delar av broschyren utgår vi från användningen av ANTS vilket innebär att ungdomen använt ANTS minst en gång de senaste 12 månaderna. I andra delar använder vi begreppet ”bruk” som innebär en mer omfattande användning av ANTS. För cannabis skiljer vi dock inte mellan användning och bruk. Detta beror på att ungdomarna endast fick frågan om de använt cannabis någon gång de senaste 12 månaderna. Bruk av ANTS innebär att den unga

- har en riskkonsumtion av alkohol
- har använt cannabis under de senaste 12 månaderna
- har rökt (cigaretter eller e-cigaretter) eller snusat flera gånger per vecka eller flera gånger per månad, eller
- har ett problemspelande.

Ungas psykiska hälsa

I undersökningen fick ungdomarna svara på frågan ”Hur känner du inför din psykiska hälsa?”. Här jämförs de som svarade att de känner sig missnöjda (ganska eller mycket), med de som svarade att de känner sig nöjda (ganska eller mycket) med sin psykiska hälsa.

Relationen mellan ungdomar och föräldrar

Relationen mellan ungdomar och föräldrar har bedömts utifrån frågor och påståenden om närhet och insyn. Om ungdomen eller föräldrarna instämde helt och hållet i ett påstående bedöms relationen vara god i den aspekten.



Föräldrars psykiska hälsa, riskkonsumtion av alkohol och problemspelande

Föräldrarna fick svara på frågor om sin psykiska hälsa och sina alkohol- och spelvanor. Detta för att bland annat förstå relationen mellan föräldrar och ungdomar i förhållande till psykisk påfrestning (vilket kan innebära att föräldrarna har ett psykiatriskt tillstånd) och riskkonsumtion av alkohol och problemspelande hos föräldrarna.

Analyser

I broschyren presenteras i första hand resultat från analyser i form av andelar (procent). I analyser av samband, mellan till exempel föräldrarnas attityd till ANTS och ungdomens användning av ANTS, har vi tagit hänsyn till skillnader i kön, ålder och socioekonomiska förhållanden.

I metodbilagan finns en mer detaljerad beskrivning av de statistiska analyserna.

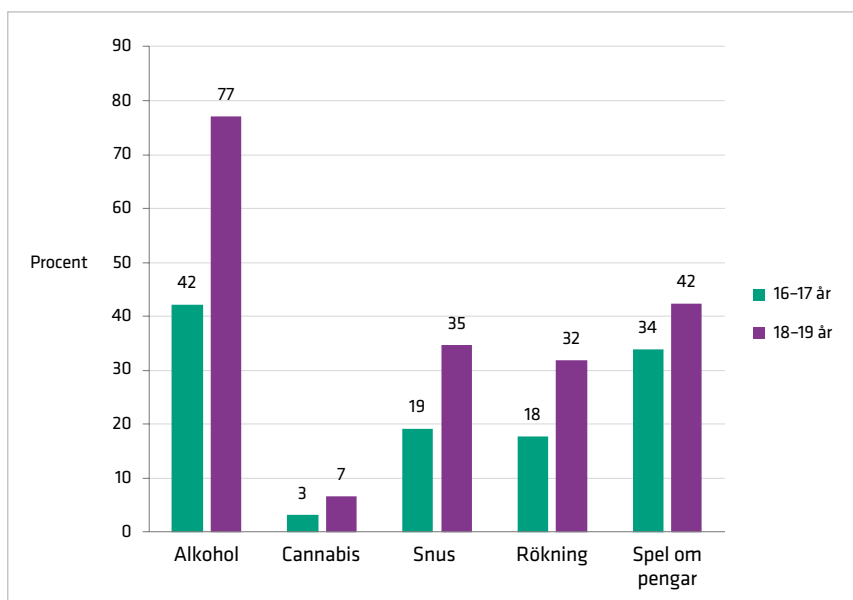
Unga och ANTS

Åldersgränser har betydelse för ANTS-bruk bland unga

Åldersgränser påverkar tillgången till alkohol, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar, och detta avspeglas i ungas användning av ANTS.

Figur 1 visar andelen unga som använt ANTS under de senaste 12 månaderna, uppdelat på de som är under respektive över 18 år.

Figur 1. Andel unga som använt ANTS under de senaste 12 månaderna, under och över 18 år.



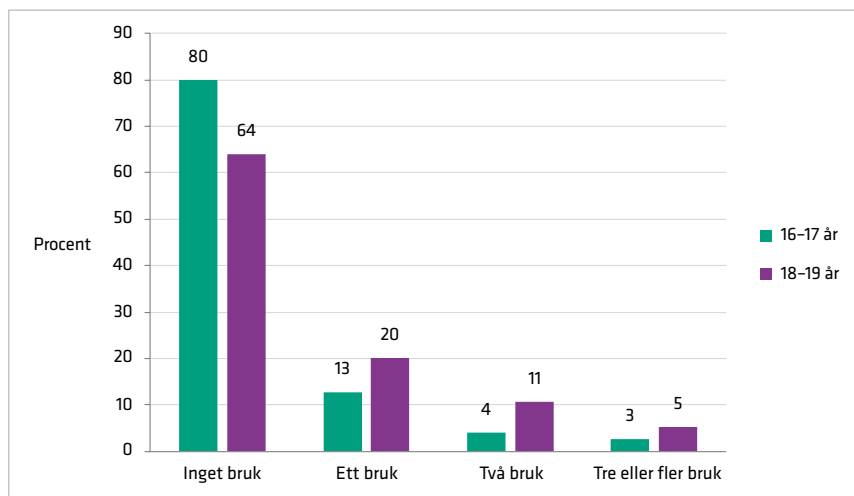
För alla ANTS-områden ser vi en skillnad i användning utifrån om de unga har fyllt 18 år eller inte. Andelen som har druckit alkohol någon gång under de senaste 12 månaderna är exempelvis nästan dubbelt så hög bland unga som fyllt 18 år jämfört med unga 16-17 år. Att använda cannabis är olagligt oavsett ålder, men även för cannabis ser vi skillnader i användning mellan

unga under och över 18 år: 3 procent bland unga under 18 år jämfört med 7 procent bland de äldre. För snus har 19 procent respektive 35 procent av ungdomar under och över 18 år snusat någon gång de senaste 12 månaderna. Bland unga 16-17 år har 18 procent rökt cigaretter eller e-cigaretter under de senaste 12 månaderna, över 18 år är andelen 32 procent. För spel om pengar har 34 procent respektive 42 procent av unga under och över 18 år spelat.

Drygt var fjärde ungdom har minst ett ANTS-bruk

Av de unga som svarade på vår undersökning har majoriteten inget ANTS-bruk men 27 procent har minst ett ANTS-bruk. Det är vanligare att ha ett bruk bland unga som över 18 år, jämfört med unga under 18 år.

Figur 2. Antal ANTS-bruk bland unga, under och över 18 år.



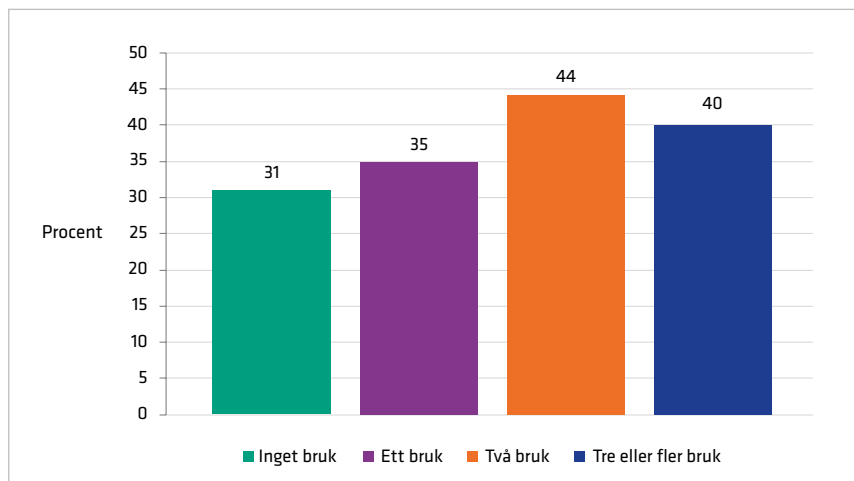
Figur 2 visar att 80 procent av unga under 18 år inte hade något ANTS-bruk, jämfört med drygt 60 procent bland de som fyllt 18 år. Bland unga under 18 år har 13 procent ett bruk, och 20 procent av unga över 18 år. Vidare har 4 procent av dem under 18 år två bruk, jämfört med 11 procent för unga över 18 år. Andelen med tre eller fler bruk är 3 respektive 5 procent. Att ha

ett eller två ANTS-bruk är ungefär lika vanligt oavsett kön, men det är mer vanligt att killar har tre eller fler bruk. Denna skillnad mellan könen gäller oavsett åldersgrupp. Bland tjejer är alkohol det vanligaste bruket, och bland killar är det snus. Det är även vanligare att killar har använt cannabis och har ett problemspelande jämfört med tjejer (oavsett ålder). Det är däremot ingen skillnad mellan könen när det gäller rökning och riskkonsumtion av alkohol (oavsett ålder).

ANTS-bruk hänger ihop med psykisk hälsa

Bruk av ANTS och den psykiska hälsan hänger ihop för unga. Det är vanligare att ha någon form av ANTS-bruk bland unga som är missnöjda med sin psykiska hälsa, jämfört med unga som är nöjda med sin psykiska hälsa.

Figur 3. Andel unga 16-19 år som är missnöjda med sin psykiska hälsa, uppdelat på respektive bruk.

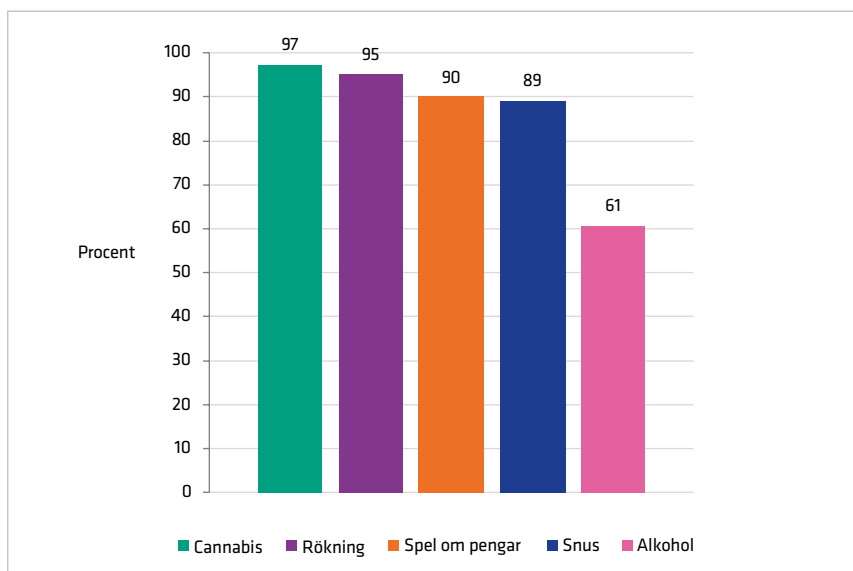


Andelen unga som är missnöjda med sin psykiska hälsa är högre bland de som har ett eller flera bruk, jämfört med unga som inte har något bruk.

Föräldrar och ANTS bland ungdomar

Föräldrar är negativa till ungas ANTS-användning. De deltagande föräldrarna fick svara på frågor om sin inställning till att deras ungdom använder ANTS.

Figur 4. Andel föräldrar som är negativa till användning av ANTS hos ungdomen.

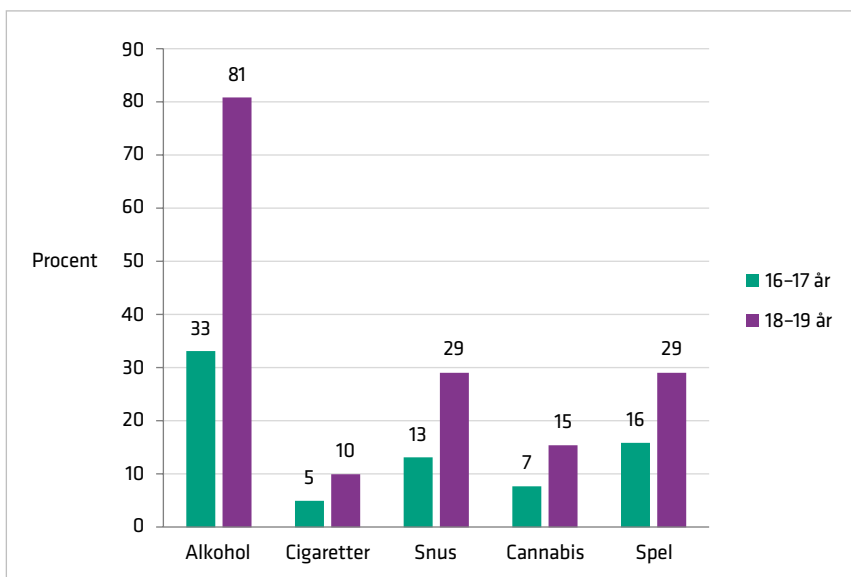


Figur 4 visar att nästan alla föräldrar uppgav att de är negativa till cannabis-användning (97 procent), rökning (95 procent), spel om pengar och snus (cirka 90 procent vardera). När det gäller alkohol var 61 procent negativa.

Unga under 18 år upplever att föräldrar är mer negativa till användning av ANTS

Unga under 18 år upplever att deras föräldrar är mer negativa till användning av ANTS än de som fyllt 18 år, se figur 5.

Figur 5. Andel unga som instämmer i att deras föräldrar tycker att det är okej att de använder ANTS.



Figur 5 visar att det framför allt är alkohol som ungdomarna upplever att föräldrarna blir mindre negativa till om när de är över 18 år, jämfört med ungdomar under 18 år. För snus och spel om pengar är det över två tredjedelar av de unga över 18 år som uppfattar att föräldrarna är negativa till att de spelar om pengar eller snusar. Cannabis och rökning är de ANTS-områden som ungdomarna upplever att föräldrarna är mest negativa till, men även här ser vi en skillnad utifrån ålder.

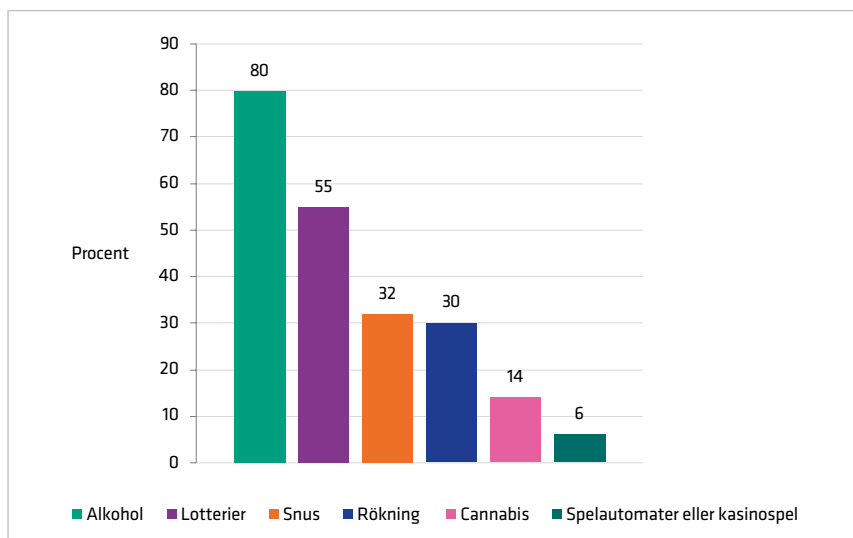
Föräldrars negativa inställning hindrar ANTS-bruk bland unga

ANTS-bruk är mindre vanligt bland unga vars föräldrar är negativa till att ungdomen skulle använda ANTS. Om föräldrarna till exempel upplevs vara negativ till alkoholanvändning är det mindre sannolikt att ungdomen har en riskkonsumtion av alkohol. Vi kan inte avgöra varför unga upplever sina föräldrar som negativa eller positiva, men ett sätt att bedöma föräldrars attityd är att se till om föräldrar bjuder sin ungdom på alkohol. Ungdomar som uppger att de blivit bjudna på alkohol av föräldrar uppger i högre grad riskkonsumtion av alkohol. Det gäller även för problemspelande, där risken ökar om föräldrar har spelat om pengar med sina ungdomar.

Föräldrars kännedom om ungas användning av ANTS

Föräldrars kännedom om ungas användning av ANTS skiljer sig åt beroende på om det handlar om alkohol, cannabis, tobaks- och nikotinprodukter eller spel om pengar.

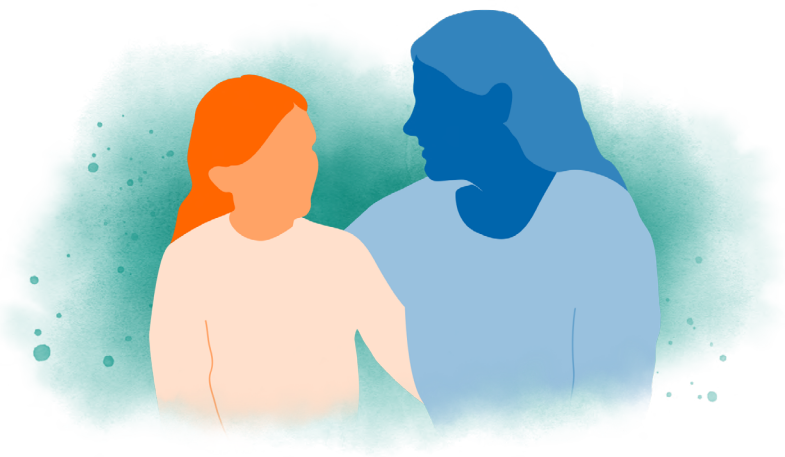
Figur 6. Andel föräldrar som känner till att ungdomen använt ANTS under de senaste 12 månaderna, fördelat på områden.



Alkohol är det ANTS-område som föräldrarna i högst grad känner till, med 80 procent. När det gäller spel om pengar fick föräldrarna ta ställning till ett antal spelformer, och andelen är störst för lotterier; 55 procent av föräldrarna vet att deras ungdom spelat om pengar genom lotter. Få föräldrar känner till att ungdomen har spelat på spelautomater och kasinospel, endast 6 procent. Vidare känner 32 procent av föräldrarna till att den unga har rökt eller snusat, och 14 procent att hen har använt cannabis.

Samtal mellan föräldrar och unga om ANTS

Det framgår att unga som haft samtal om ANTS med sina föräldrar i högre utsträckning har erfarenhet av det ANTS-området som man talade om. En möjlig förklaring är att föräldrar uppmärksammat att den unga till exempel röker eller spelar om pengar, och därför bestämt sig för att ha ett sådant samtal. När samtalet gällt spel om pengar uppger både föräldrar och ungdomar även att det finns konflikter på området, vilket stöder denna förklaring. I undersökningen fanns inga frågor om konflikter som rör alkohol, cannabis eller tobak och nikotin.



De flesta är nöjda med relationen till sina föräldrar

Över 90 procent av ungdomarna i undersökningen uppger att de är nöjda eller mycket nöjda med relationen till sina föräldrar. De flesta upplever till exempel att deras föräldrar uppmuntrar dem, lyssnar på dem och tillfrågar dem inför familjeplaner. Majoriteten svarar även att deras föräldrar vet vilka kompisar de umgås med. Däremot uppger de flesta att föräldrarna har liten insyn i vad de gör på nätet, och cirka 20 procent menar att föräldrarna inte har någon insyn alls.

Föräldrar spelar stor roll för ungas ANTS-bruk och psykiska hälsa

Unga med ett ANTS-bruk uppger i lägre grad en nära relation med sina föräldrar, och att föräldrarna har mindre insyn i deras liv. Det framgår även att unga med ANTS-bruk eller som är missnöjda med sin psykiska hälsa mer sällan berättar om sina liv för föräldrarna, jämfört med andra unga. Dessutom är det en lägre andel av dessa unga som upplever att de kan be sina föräldrar om hjälp med ett personligt problem.

Föräldrar och unga har olika syn på sin relation

Undersökningen visar att föräldrar och unga i flera fall har olika syn på sin relation till varandra. När det gäller inställningen till ANTS uppfattar ungdomarna sina föräldrar som mindre negativa än vad föräldrarna själva uppger att de är. Föräldrarna upplever även att relationen är bättre än vad de unga gör, när det gäller både närhet och insyn.

Föräldrar som upplever psykisk påfrestning har i lägre grad än andra föräldrar en god relation till sina ungdomar, utifrån aspekterna av närhet och insyn i sina ungdomars liv. Analyserna gällde också samband mellan riskkonsumtion av alkohol eller problemspelande hos föräldrar och relationen till ungdomen. Föräldrar med riskkonsumtion av alkohol eller med problemspelande svarade inte annorlunda än andra föräldrar, förutom att dessa föräldrar hade lägre vetskap om vilka kompisar deras ungdom umgicks med. Däremot svarade unga som uppgav att deras föräldrar har spelproblem mer negativt på relationen mellan dem, när det gäller både närhet och insyn. Enkäten till ungdomar innehöll ingen fråga om riskkonsumtion av alkohol hos föräldrarna.

Behov av insatser för både föräldrar och unga

Unga uppger i lägre utsträckning riskkonsumtion av alkohol, användning av cannabis det senaste året, rökning eller snusning flera gånger per vecka eller månad, eller ett problemspelande (ANTS-bruk) om de upplever att föräldrarna är negativa till ANTS-användning och om de är nöjda med sin psykiska hälsa. Vi ser också att en god och nära relation mellan föräldrar och ungdomar skyddar mot både ANTS-bruk och psykisk ohälsa. Detta är viktigt att påminna föräldrar om i olika sammanhang.

Andelen med ANTS-bruk är högre bland unga som blivit myndiga, vilket hänger ihop med att det är lagligt för dem att dricka alkohol, spela om pengar och använda tobak och nikotin. Ungdomar upplever också att föräldrarna blir mindre negativa till ANTS när de har fyllt 18 år. För att minska användningen bland myndiga ungdomar bör därmed föräldrar uppmärksammas på att deras inställning är viktig även i detta skede av ungdomens liv. Föräldrar kan också behöva stöd i hur de ska förhålla sig till insyn i sin myndiga ungdoms liv.

Att lita på och kunna be sina föräldrar om hjälp ger en grundläggande trygghet som kan främja hälsa och förebygga ohälsa. De flesta unga och föräldrar tycker att de har en bra relation, även om föräldrars syn generellt är mer positiv. Unga som har ett ANTS-bruk eller är missnöjda med sin psykiska hälsa uppger i lägre grad än andra att de har en nära relation till sina föräldrar och att föräldrarna har mindre insyn i deras liv. Vissa av dessa ungdomar kan behöva extra stöd från samhället, genom exempelvis skola, elevhälsovård, ungdomsmottagningar och ledare i föreningslivet.

Föräldrar är en resurs, men föräldrars möjligheter till gott föräldraskap ser olika ut bland annat beroende på deras psykiska hälsa och konsumtion

av ANTS. Vissa föräldrar med riskkonsumtion av alkohol eller problem-spelande kanske inte heller upplever att de behöver stöd i förhållande till deras ungdomars ANTS-bruk. Föräldrar och andra vuxna bör prata mer om ANTS och psykisk hälsa, både med varandra och med unga i sin närhet. Samhällets hälsofrämjande och förebyggande insatser bland föräldrar och unga bör också beakta att områdena har flera beröringspunkter.





Folkhälsomyndigheten är en nationell kunskapsmyndighet som arbetar för en bättre folkhälsa. Det gör myndigheten genom att utveckla och stödja samhällets arbete med att främja hälsa, förebygga ohälsa och skydda mot hälsohot. Vår vision är en folkhälsa som stärker samhällets utveckling.



Folkhälsomyndigheten

Solna Nobels väg 18, 171 82 Solna Östersund Box 505, 831 26 Östersund.

www.folkhalsomyndigheten.se